

Bidrag til danske og norske Slægter i Grønland.

Af H. Ostermann.

II. Slægten Lillienschiold de Svanenhielm.

Af alle de gode gamle embedsmands- og patricierslægter i Danmark og Norge, som har sendt repræsentanter til Grønland, hvor disse er vokset fast og har fortsat slægten eller dannet aflæggere af den, er denne en af de »fineste« — om ikke den fineste. Den er nemlig adelig.

Slægten stammer paa mandssiden fra *Severin Seehusen*, f. 1664, † 1726, som var stiftamtskriver i Bergen. Han blev paa grund af sine fortjenester i sit embede ved kgl. resolution af 20. december 1720 optaget i den dansk-norske adelsstand under navnet *Svanenhielm*.

Hans søn *Morten de Svanenhielm*, proprietair til Svano i Kinns præstegæld i Bergens stift, var gift med *Cecilia Christina Lillienschiold*. Deres søn blev stamfader til den grønlandske slægt.

Jonas Lillienschiold de Svanenhielm er født 1726 paa Svano. Efter sine forældres død kom han til Stavanger og opdroges af sin moster *Charlotte Amalie Lillienschiold*, som var gift med justitsraad *Bendix Christian de Fine*, amtmand i Stavanger 1725—46, paa hvis kontor han arbejdede som skriver. Herfra kom han til København, hvor han blev kopist i rentekammeret. Ca. 1748 fik han ansættelse ved grønlandske handel og blev 1750, 29. April, beskikket til Overassistent ved Jakobshavn, afløst 1753, 30. Marts, af *Christen Larsen Biørn* og samtidig beskikket til Købmand ved Christianshaab. 1774—75 var han i Danmark med permission. 1782 søgte han om afsked, som han fik bevilget med sin fulde løn, 200 rd., i pension, og 12. august 1783 afleverede han kolonien »efter til 30te junii 1783 aflagte 33te aarsregnskab«¹⁾ Efter tilladelse fra inspektøren blev han boende ved Christianshaab, indtil han 12. august 1790 hjemgik med skibet »Die Fröhling«, skipper *Jens Hansen Thus*. Han døde 27. december 1801 som slægtens sidste mand.

¹⁾ Instruktionsbog 1750, f. 30 (Handelskomp. Arkiv). Christianshaabs kopibog 1783.

Svanenhielm blev ca. 1758 g. m. Grønlænderinden *Birgith e*, f. 1732, døbt som voksen, † maj 1775 af kopper paa rejsen fra København til Grønland, begravet i Grimstad i Norge.

Af deres børn kendes A—E.

- A. *Cecilia Christina Lillienschiold de Svanenhielm*, f. 19. juni 1759 i Christianshaab, konfirmeret paa dansk 14. april 1776 i Christianshaab af missionær *Balwig*¹⁾, † 11. december 1804 i Frederikshaab.

Gift — rimeligvis i foraaret 1779 i Jakobshavn²⁾ — med købmand *Nikolaj Daniel Muus*, døbt 28. April 1748 (søn af *Poul Muus*, sognepræst til Snaasen i Trondhjems stift, og *Kirsten Angell Volqvarts* fra Trondhjem), Assistent i Upernivik 1771—75, i Umának 1775—78, købmand smsts. til 1780, i Upernivik til 1782, i Umának til 1787, i Christianshaab til 1789. Hjemgik paa grund af svækket helbred 1790 og boede i Mariager til 1792, da han atter udgik til Grønland som assistent i Sukkertoppen, købmand smsts. 1794—95, i Godthaab til 1796, atter assistent i Julianehaab til 1800, købmand i Fiskerøsset til 1801, derpaa forflyttet til Frederikshaab, hvorfra han hjemgik med pension 1805.

Af deres børn kendes 1—2.

1. *Kirsten Angell Muus*, f. 29. Aug. 1786 i Umának, † ?

Gift 13. Aug. 1802 i Frederikshaab med *Adam Gottlob Voigt*, f. ca. 1770 i Humble (eneste søn af provst for Langelands søndre herred, sognepræst i Magleby *Jens Peter Voigt* og *Bolette Sophie Sünckenberg*). Blev som ganske ung ansat som assistent paa handelens kontor i København, var en tid proviantforvalter i søværnet og ansattes 1801 som assistent i Frederikshaab, 1802—04 købmand i Holsteinsborg, men degraderedes paa grund af forsømmelighed ved bestyrelsen af regnskabsførelsen til assistent i Sukkertoppen, hvorfra han hjemsendtes 1806 paa grund af drukkenskab.

2. *Povel Jonas Lillienschiold Muus*, f. 25. marts 1790 i Christianshaab, døbt 28. s. m.³⁾; † 28. april 1790 i Christianshaab, begravet i Claushavn.

¹⁾ *Morten Pedersen Balwig* var f. 30. Marts 1742 i Ringkbg., † 20. januar 1808 som provst og sognepræst i Mariager. Kateket i Christianshaab 1773, ord. 11. august 1775 smsts. af *Egede Saabye*; miss. *Egedesminde* 1777—80.

²⁾ 16. september 1778 var hun til alters med sin fader i Christianshaab, 13. maj 79 faderen alene. Jakobshavns ældste kirkebøger er forsvundne.

³⁾ Holdt over daaben af madame *Ane Marie Thomsen* (datter af Holsteinsborg, Sukkertoppens, Fiskerøssets og Julianehaabs grundlægger *Anders Olsen* og Grønlænderinden *Tupernæt*); faddere var kbm. *Svanenhielm* og *Thomsen*, bødkerne *Lars Lyng* og *Sturløv Olsen*.

3. Lovise Dorothea, f. 4. Okt. 1793 ved Kigortursok.
 4. Charlotte Alitha, f. 21. Jan. 1797 ved Julianehaab.
 5. Peter Johan, f. 18. Juli 1799 ved Julianehaab.
- B. Poul Lillienschiold de Svanenhielm, f. ca. 1761¹⁾ i Christianshaab, rejste til Danmark med forældrene 1775 og efterlodes i København for at opdrages hjemme, levede endnu 1777.
- C. Charlotte Amalie Lillienschiold de Svanenhielm, f. ca. 1763 i Christianshaab, efterlodes ligesom broderen i Danmark 1775 og blev 10. maj 1784 gift (i Vartov) med Niels Hveysse (el. Hveisel), f. 27. marts 1752 i Hvirring, skolelærersøn, 1773 student fra Horsens, 26. juni 1781 theol. attestats (haud illaud). Kort efter blev han alumnus paa det grønlandske seminarium, udnævntes 31. marts og ordineredes 21. april 1784 til missionær i Sukkertoppen, hvor han virkede til 1792. I hans tid forefaldt det berygtede Habakukske sværmeri i Sukkertoppens distrikt²⁾. Efter hjemkomsten til Danmark blev han 25. juli 1794 sognepræst til St. Clemens kirke paa Romø, hvor han døde 15. April 1829. Hun døde 10. Juli 1824.
- D. Alethe Lillienschiold de Svanenhielm, f. ca. 1770 i Christianshaab, † 20. januar 1776 smsts.
- E. Birgithe Charlotte Lillienschiold de Svanenhielm, f. 24. april 1774 i Christianshaab, døbt 22. maj s. a. smsts. af Egede Saabye³⁾, † 9. maj 1782 i Clauthavn af blodgang.

Det er mærkeligt, at Svanenhielm, der har bestyret Christianshaab og boet der som købmand i næsten 30 aar, og da han tilmed var gift med en indfødt, har haft saa ringe autoritet overfor Grønlænderne i sit Distrikt, at han ca. 1772 af frygt for deres vrede ikke turde tilsige sin og sit mandskabs hjælp til at beskytte en stakkels enke, som nogle hedninger vilde dræbe som heks, men raadede præsten til at lade være at døbe hende, for at hun ikke som kristen skulde faa den skæbne¹⁾. Men det hænger maaske sammen med, at han —

¹⁾ Christianshaabs ældste eksisterende kirkebog begynder 1773.

²⁾ Rink: Grønland, statistisk og topografisk beskrevet, II, 287 f. — Bertelsen: Neuro-pathologiske meddelelser fra Grønland, i »Bibl. for lægere«, 4 h. 1913.

³⁾ Holdt over daaben af madame Saabye; faddere var missionær Balwig, assistent mstr. Niels Fogh Irgens, bødker Lars Lyngge og tømmermand Joen Gudmonsøn.

saavel som de fleste andre handelsbetjente dengang — ikke altid var reel overfor Grønlænderne i handelsaffærer²⁾). Det var sikkert ogsaa af den grund, at han i 1782, da inspektoraterne i Grønland oprettedes, straks søgte sin afsked. Han kunde ikke tænke sig at skulle ses paa fingrene efter i saa mange aar at have været absolut enevældig i distriktet.

Dog kneb det for ham at skulle forlade stedet og landet, da det kom til stykket. Han fik som omtalt inspektørens tilladelse til at blive saalænge, til han fik sine papirer i orden og inddrevet sine udestaaende fordringer, men dette kan dog ikke have medtaget de 7 aar, han endnu blev der. Vel kunde den omstændighed, at han — efter datterens giftermaal med miss. Hveysse — ikke havde nogen nær slægt i fædrelandet, nok have gjort sit til at han ikke hastede hjem, hvor alle forhold maatte være ham uvante og fremmede, men hovedgrunden har sikkert været den sædvanlige: Grønland havde taget ham, saa han ikke kunde løsrive sig.

Han var i al den tid, han som pensionist levede i Christianshaab, de vekslende købmænd en god støtte og hjælp ved sit indgaaende kendskab til distriktets forhold, ofte hjalp han dem i en snever vending ligefrem som assistent; ved deres ansættelse henviste inspektøren dem altid til at søge støtte hos »den værdige gamle hr. de Svanenhielm«. Sikkert var han bleven resten af sin levetid ved sin gamle koloni og havde lagt sine ben i sit udlændigheds land, hvis ikke svigersønnen Muus 1787 var bleven ansat der. Men 1788 søgte denne hjemgangstilladelse, da hans helbred var ødelagt, tildels ved Uperniviks haarde klima. Han entledigedes 1789, men fortrød det og ansøgte inspektøren om at faa lov til at blive i hvert fald et aar endnu. Det lod sig imidlertid ikke gøre, da hans efterfølger allerede var undervejs. Muus ansøgte da — ligesom svigerfaderen i sin tid — om tilladelse til at blive boende som privatmand for at faa ordnet sine affærer. Inspektøren turde ikke indvilge deri, før han havde talt med efterfølgeren, fordi der var daarlig plads i kolonibygningen; Svanenhielm havde ét værelse, og skulde nu Muus have ét, vilde der kun blive to smaa kamre til den nye mand med familie — og det ene kunde endda ikke opvarmes, fordi kakkelloven røg uhjælpelig. Det blev dog ordnet efter Muus' ønske, baade han og svigerfaderen blev³⁾). Men da saa Muus gik hjem 1790, besluttede den gamle sig til at følge med, rimeligvis for at »slaa sine pjalter sammen« med hans, begge pensioner vilde jo forslaa bedre under et. Svanenhielm har derfor sikkert ogsaa boet i Mariager til

¹⁾ Egede Saabye, Brudstykker af en dagbog, 27.

²⁾ Egede Saabye, Brudstykker af en dagbog, 46 ff.

³⁾ Fra 4. september 1789 (afleveringsdagen) fik Muus hverken løn eller kostdeputat (Direktionens skrivelse til inspektøren 15. april 1790).

1792. Herefter flyttede han til sin anden svigersøn, da denne netop i det aar kom hjem, og opholdt sig resten af sin levetid hos ham paa Romp. Hans dødsfald bekendtgøres nemlig af pastor N. Hveysse.

Købmand Lillienchiold de Svanenhielm oplevede lidt af hvert under sit lange ophold i Christianshaab. Engang var han paa en slæderejse nær ved at sætte livet til, idet isen, han kørte paa, sloges itu af en pludselig opkommende sydost-orkan, og stumperne begyndte at drive ud fra land. Der var kun ringe udsigter til at bjærge livet. Hans grønlandske ledsager vilde vel ikke forlade ham, men mente som dygtigere til at springe over revnerne at have mere udsigt til at naa land end købmanden. Men da han var bange for, at man i saa fald vilde beskyldte ham for at have dræbt denne, bad han ham om at skrive paa en lap papir, at han var druknet. Da Svanenhielm ikke vilde gøre dette, sagde Grønlænderen, at saa var det ogsaa ligemeget; hvis købmanden døde, saa kunde han gøre det samme, saa var der ingen, der kunde sige ham noget paa. De kom dog begge lykkelig hjem efter mange besværligheder og under megen livsfare¹⁾. I maj 1757 aflivede missionær *S e v e r i n T h r a n e* sig i Svanenhielms hus ved efter længere tids melankoli og nedtrykthed at skære halsen over paa sig med en barberkniv²⁾. Da der havde bestaaet et mindre godt forhold mellem ham og købmanden, gjorde selvmordet et stærkt indtryk paa denne.

Ellers stod Svanenhielm i hvert fald i sine senere aar i et rigtig godt forhold til missionen og missionærerne. Grundet derpaa ansøgte han 1775, da han lod sine to børn blive i Danmark, missionskollegiet om understøttelse til deres opdragelse. Hvorvidt han opnaaede det, er mig ikke bekendt; det at datteren blev gift med en Grønlandsmissionær og viet i Poul Egedes kirke, kunde maaske tyde paa, at hun har været en slags myndling af kollegiet. — Da menigheden ved Jakobshavn under en langvarig epidemi 1786 havde lidt overordentlig meget og mistet mange medlemmer, skænkede Svanenhielm 50 rd. til de afdødes nødlidende efterladte. — Hans forhold overfor miss. *E g e d e S a a b y e* er derfor ret uforstaaeligt. Medens denne var i landet, stod Svanenhielm paa den bedste fod med ham, var endog saa bedrøvet ved hans hjemrejse, at han græd — og da Saabye kom hjem, overraskede han ham med en aldeles uberettiget anklage for snighandel. Da Saabye i denne anledning tog bladet fra munden angaaende handelsforholdene i Grønland, blev denne begivenhed forøvrigt en medvirkende aarsag

1) Egede Saabyes dagbog, 78 f.

2) Fengler: Hans Egede og den grønlandske mission, 307 f.

til inspektoraternes oprettelse og større kontrol med købmændenes »omgangs-maader»¹⁾.

Iøvrigt var Svanenhielm en dygtig kolonibestyrer og absolut redelig med hensyn til de ham betroede vareoplæg. Hans koloni-økonomi var med rette berømt. I skrivelse af 6. juni 1783 udtaler den nye inspektør, at han »tacker mangfoldigst for den tjeneste, De baade siste aar og de foregaaende (da inspektoratet endnu ikke var mig andbetroet) har viist de øvrige kolonier, fordi Deres fornuf-tige huusholdning af Deres meget priisværdige forsigtighed har sat Dem i stand til at gjøre forstrækning, naar ingen anden har kundet«. Rosen var berettiget. Det ommeldte aar havde Svanenhielm, uagtet han paa grund af overvintrende hvalfangere havde haft et forbrug ved sin egen koloni af 235 Lpd. smør og 12 858 Pd. haardt brød, hjulpet andre kolonier med ikke mindre end 147 Lpd. smør og 7 138 Pd. brød. Det var derfor intet under, at han stadig nød sine foresattes ubetingede tillid. De viste ham deres paaskønnelse ved uansøgt at bevilge ham den fulde aarsgage i pension »for hans lange og troe tjeneste«.

¹⁾ Egede Saabyes dagbog, 50 f.
